

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д.Ушинського»
Південноукраїнський центр професійного розвитку керівників та фахівців
соціономічної сфери

СУЧАСНІ МЕТОДИ ТА ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
15 червня 2022 року*

ОДЕСА

УДК: 371.013+378(01)

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Черненко Наталія Миколаївна - доктор педагогічних наук, професор кафедри освітнього менеджменту та публічного управління Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Соловейчук Олена Максимівна – секретар Південноукраїнського центру професійного розвитку керівників та фахівців соціономічної сфери

*Рекомендова вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол №11 від 30.06.2022 р.)*

Рецензенти:

Дарманська І. М. - доктор педагогічних наук, доцент, декан факультету педагогічної освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Княжева А. І. - доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Сучасні методи та форми організації освітнього процесу у закладах вищої освіти: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної конференції. Одеса : Університет Ушинського, 2022. 261 с.

До збірника ввійшли матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої різним аспектам організації освітнього процесу у закладах вищої освіти, сучасним методам та формам організації освітнього процесу у закладах освіти різного рівня, підготовці фахівців соціономічної сфери.

Науковці та студенти висвітлюють питання щодо сучасних методів та форм організації освітнього процесу у закладах вищої освіти.

Відповідальність за зміст матеріалів несуть їх автори.

виражені слабо. Разом з тим студенти мають доволі непогані показники мотиваційно-особистісного критерію.

Після аналізу отриманих діагностичних результатів вбачаємо розробку та апробацію експериментальної програми, яка має на меті формування компонентів готовності студентів педагогічних ЗВО до використання методів арт-терапії в професійній діяльності.

КРУПЕНЬОВА Тетяна Іванівна

МОВНОСТИЛИСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ МАРІЇ ТКАЧІВСЬКОЇ «ТРИМАЙСЯ ЗА ПОВІТРЯ»

Глобалізаційні світові процеси, інформаційна революція зумовлюють суттєві зміни в комунікативному просторі. Формуються нові наукові й творчі підходи до мовознавчої та критичної інтерпретації художнього тексту. В українській словесній творчості кінця ХХ ст. поступово сформувалися певні естетичні орієнтації, новий для пострадянського простору постмодерністський дискурс, принциповими ознаками якого стали відкритий соціально-мистецький простір, парадоксальне поєднання інтелектуалізму та масової культури, стирання психологічних кордонів у творенні й сприйнятті мистецтва, руйнування традиційних для національної поезики естетичних канонів художньої мови. І хоча мовотворчість постмодерністів оцінюють по різному, ігнорувати її присутність в сучасному українському мовно-літературному просторі було б необ'єктивно. Постмодерністський дискурс формує об'ємний сегмент української словесності та показово відбиває особливості національно-мовної картини світу кінця ХХ – початку ХХІ ст. Саме тому всебічне вивчення сучасних мовних процесів неможливе без урахування постмодерністського художнього контексту та визначення його стильових домінант. Літературна мова нашої України є милозвучною та багатогранною, що проявляється у рядках творів українських письменників, особливо, коли автори під час написання використовують місцеві діалекти, регіональні говірки, або ж насичують свої твори значною кількістю ономастичних лексичних одиниць, котрі чи не найкраще передають колорит українського народу. Саме цим фактором посилюється актуальність представленої розвідки, в якій подається спроба лінгвостилістичного аналізу мовних параметрів роману однієї з найяскравіших представниць постмодерністської естетики – Марії Ткачівської. Ми переконані в тому, що вивчення ідіолекту цієї письменниці дасть змогу простежити стан і деякі тенденції розвитку національної мови новітнього періоду, адже ідіолект письменника фактично презентує модель тієї мови, носієм якої є автор. Роман Марії Ткачівської «Тримайся за повітря» – це сучасний роман-сповідь жінки, яка стала на нелегкий шлях – шлях пошуку «примарного» щастя. Життєві колізії, страждання, безкінечні зради, образи –

супроводжують головну героїню майже упродовж всього твору. Варто зазначити, що письменниця надзвичайно оригінальна і водночас смілива, адже у її романі всі три частини («Найдужче в житті я боялася самотності», «Сезонний дотик сльози», «Нога, що залишає сліди») пересипані думками-записами головної героїні від першої особи.

Робота виконана в межах такого розділу мовознавства, як стилістика. Зазначимо, що лінгвістичній проблематиці постмодерністської прози та поезії присвячені праці Л.Ставицької, Г.Сюти, Н.Кондратенко, Т.Єщенко, Т.Берест, О.Переломової, Г.Лукаш тощо. При цьому сучасну українську лінгвостилістику репрезентують дослідження С.Єрмоленко, Л.Мацько, Л.Ставицької, О.Тараненка, Н.Бойко, Н.Сологуб, А.Мойсієнка, Л.Масенко, М.Голянич, Л.Струганець, О.Стишова, В.Чабаненка, Г.Вокальчук та інші.

Об'єктом аналізу обрано мову роману Марії Ткачівської «Тримайся за повітря».

Предмет дослідження – мовностилістичні ресурси фонологічного, лексико-семантичного, словотвірного рівнів, засоби морфології, синтаксису, пунктуації, графіки та орфографії у творі Марії Ткачівської «Тримайся за повітря».

Метою представленого дослідження є комплексний аналіз мовностилістичних ресурсів ідіостилію Марії Ткачівської, опис їх формального значення і семантичного навантаження.

Марія Ткачівська відома як представниця сучасної української романістики, а також як українська письменниця, науковець, викладач, лауреатка міжнародних конкурсів («Коронація слова» 2007, 2012 і 2014 років) та премій (імені Івана Франка (2006), імені Василя Стефаника (2010), Всеукраїнської премії імені Леоніда Череватенка (2017), міжнародної літературної премії імені Миколи Гоголя «Тріумф» (2018)). У творчому доробку письменниці – тексти різних жанрів та стилів, зокрема поезія та проза, але роман «Голос перепілки» особливий тим, що авторка в мовній тканині роману використовує гуцульські діалектизми. Як зауважує М. Хороб, на тлі соціально-історичних катаклізмів (голод – війна – розруха – вивезення українців у Німеччину – поствоєнний мирний час) письменниця зуміла глибоко й правдиво описати життя гуцулів, їхній побут, соціальні й людські проблеми, їхні характери, їхнє формування та виживання, поєднавши в кінці твору, здавалось би, непоєднуване [4, с.519]. Творчість української письменниці Марії Ткачівської є малодослідженою з огляду на кількість опублікованих наукових розвідок та статей за темою дослідження. Проте до наукового огляду творчого шляху письменниці зверталась дослідниця О. Семак у статті «Жінка, закохана в життя (до 50-річчя з дня народження завідувачки кафедри іноземних мов і перекладу Марії Романівни Ткачівської)». У матеріалі, що поданий до наукового загалу, авторка зазначає, що Марія Ткачівська належить до тих людей, які «виліплювали себе самі» [2, с. 12], звертаючи увагу на її творчий шлях. Крім того, у статті подані й автобіографічні дані, особливо описаний період завідування кафедрою іноземних мов і перекладу.

У романі М. Ткачівської було виокремлено два ключові локуси: локус дому та *locus amoenus*. У творі присутній як рідний дім, так і чужий. Рідний сповнений спогадів, а також розчарувань та втрат. Зрештою, він і сам ледь не стає втраченим. Чужий – небезпечний, знаходиться на чужій землі (Іспанія, Італія, Португалія). Головна героїня залишає рідний дім і опиняється в домі чужому, сповненому зневаги та ненависті. Вона шукає *locus amoenus*, що неодмінно пов'язаний у неї з любов'ю. Коли ж не знаходить, пробує створити сама, при чому в чужому домі (малюнок на стіні кімнати Патриції). У місці благоденства вона опиняється теж на чужині, а шлях туди їй показує її коханий. І саме це місце в романі стає символом вірної та щирої любові, а також дарує героїні спокій та гармонію. Місце благоденства зберігає в романі усі характеристики, властиві такій місцині: вода, затінок, весна, квіти, дерева, затишок, любов, умиротворення. Особливістю ж *locus amoenus* у творі Марії Ткачівської є його прив'язаність до чужого простору.

Письменниця на сторінках твору вражає розмаїтістю художніх засобів, що якнайкраще допомагають описати не лише красу української землі та рідного дому, а й протиставити природу чужини, показати культуру й відношення до заробітчан інших національностей. Авторка досить детально намагається передати стан заробітчан за кордом вдаючись до лексичних засобів, що допомагають читачеві краще зрозуміти літературний посил письменниці, детально звернути увагу на деякі аспекти такої трудової міграції, проаналізувати жіночу долю з призми своєрідного борця за власне щастя. Письменниця фокусує увагу на емоційне споглядання, її цікавить широкий спектр почуттів та вражень, які виникають у людей, що розглядають чужинку, їх відношення до головної героїні «У кімнаті було напівтемно. Дві сивоволосі худі сеньйорки, перенизані з шиї до пальців грядою коштовних золотих низок, сиділи на дорогій шкіряній канапі, зацікавлено оцінюючи нову служницю. У кімнаті повіяло духмяними свічками й пеклом» [3, с.34]. Варто зазначити, що порівнюючи чужину та рідну Батьківщину авторка проводить тонку паралель між врівноваженістю абсолютної краси та розумної затребуваності, що характеризували давній устрій життя людини. У романі прослідковується частотне вживання синонімів. Наприклад, до слова *довготерпіння* подаються такі синоніми: *подай, візьми, віднеси, поклади, випери, витри*. До лексеми *набридло* вживається синонім *остогидло*: «Скидай із себе, поки ще не пізно, чужу ношу. Андрій майже одужав, а тепер – свої двері на засувку і думай про себе, – не вгавала Оксана. – Мені **остогидло** навідувати тебе в лікарні!» [3, с.45].

Авторка майстерно передає діалоги. Але так само доречно вкраплюються в її оповідь роздуми та рефлексії цікавої, спраглої до знання та вражень, а водночас романтичної молододі дівчини, що постійно думає про кохання та намагається притупити муки совісті, бо кохає Андрія, котрий має сина та дружину. Лексика її творів є барвистою, гнучкою й образною, вона чудово відтворює як деталі описів, так і думки та враження авторки. Іноді завдяки проникливим і щирим роздумам книги Марії Ткачівської нагадують інтимно-

сповідальний щоденник. Принаймні в них щось є від щоденника. Бо, читаючи твір можна звернути увагу на коментарі головної героїні свого життя, згадки про свою найріднішу бабусю. Рідний дім – точка початку мандрівки, чужі помешкання – тимчасові зупинки. Соломія прив'язана пам'яттю до рідного дому, детально прописані їй рідні люди. *«Соломія чула між сторінками м'який бабусин голос. Голос, який не розчиниться вічністю, бо живе в Соломіїній душі. Голос, який не повторюється, бо дається кожному, як пучок генів чи відбиток пальця при народженні. Соломія досі пам'ятала його, як пам'ятають присмак першого причастя...»* [3, с.67]. Однією з важливих речей, які головна героїня Соломія знаходить у домі бабусі, є записник-порадник, написаний саме для неї: *«Врешті решт я поволі підвелася і взяла до рук саморобну полотняну книжечку, яку знайшла перед тим у себе під подушкою. Вона пахла бабусиними руками. Стало тепліше»* [3, с.17]. Записник бабусі стане згодом символом рідного дому, його пам'яттю, а також оберегом, що даватиме Соломії сили – вона «витягатиме» з нього сторінку за сторінкою тоді, коли буде найважче. Згодом вона напише свою історію, щоб передати у спадок донечці, таким чином відновивши перерваний зв'язок між поколіннями, який розірвала колись її мама. Записник – це чи не єдина річ із рідного дому, яку бере із собою в чужі краї Соломія (на відміну від її чоловіка, що везе з собою записи улюблених іноземних пісень). Або ще такий фрагмент: *«На білій хмарці пам'яті до неї поверталось світло її дитинства. Її спо-га-ди. Спогади потягли її за м'яким бабусиним словом кудись у далекі канікули. «Ведмеді лягають у сплячку взимку, а моя Соломійка все літо проспала б, якби не такі само жовтороті палисвіти, що живуть від літа до літа. Уже знову чатують біля брами. Прокидайся!» – будила бабуся онучку ледь не перед обідом»* [3, с.54].

Мовознавці вважають, що синтаксична організація художнього тексту залежить від філософських настанов письменника, що обирає певні синтаксичні конструкції, за допомогою яких намагається викликати емоції в реципієнта [5]. Мета експресивних побудов виявляється не лише у передачі читачу (слухачу) тієї чи тієї інформації, а й у приверненні уваги до неї й максимальному акцентуванню на певних важливих моментах, адже обов'язковим компонентом будь-якого висловлення є експресивний фактор. Саме тому, твір Марії Ткачівської репрезентує різноманітну семантико-синтаксичну структуру як простих, так і складних речень, на рівні яких прослідковуються різноманітні засоби експресивного синтаксису. Прості речення можуть ускладнюватися вставними й вставленими словами, словосполученнями та реченнями, які не пов'язані граматично з іншими членами речення, однак надають різних смислових відтінків як окремим членам, так і всьому реченню, виражають уточнення або додаткові повідомлення. Наприклад: *«Андрієва мама теж непокоїлася, хоча, здається, не могла осягнути, як усе складно. «Лікарі зроблять, що можуть. Я заплатила, – казала вона синові під час візитів»* [3, с.95]. Також потрібно зазначити, що на відміну від вставних конструкцій, які виражають переважно суб'єктивне ставлення мовця до висловленого, є ще вставлені конструкції, що виражають зауваження, додаткові повідомлення,

зауваження або пояснюють певний член речення чи речення загалом. Так уточнення можна спостерігати на сторінках роману, коли авторка до поданого тексту трактує своє розуміння ситуації, вказуючи свою думку в дужках «*Який довершений канон рівноваги – гаманець вирівнює сутужність на розум. (То тільки в бідних гроші не тримаються дірявих кишень, навіть якщо їх намастити медом)*»; «*Соломія (тепер уже не Сливоцька, а Поліщук) не цілком погоджувалася з такою Андрієвою філософією. Хіба всі голови мусять бути однаковими!*» [3, с.96].

Роман написаний з призми жіночності, що спонукало письменницю до використання метафор, як стилістичного засобу передачі світосприйняття. Наприклад, «*Приємно було споглядати оливні сади: знову це велике зелене море, край якого десь за межею уяви. На ньому білим айсбергом примостилася хатинка іспанського фермера: далекого від «світу», ближче до Бога!*», або ж «*Фредерико вкладав Соломію на ложе, до котрого могло торкатися тільки чисте проміння світла, бо затьмарити його не смів сьогодні навіть вітер!*» [3, с.84]. Варто також зазначити, що у творі метафора може передавати емоційність та безвихідність ситуації «*Червона, як рана, пляма розвередилася по підлозі. Довгими білими червами порозповзалися по ній спагеті*», «*«Ку-пи-ла!» – Її очі нагадували Етну, із якої сипалися палючі вогняні іскри, спустошуючи навколо навіть повітря*» [3, с.56].

Роман містить значну кількість прислів'їв та приказок у прямій мові чи діалогах героїнь. Подібне тяжіння до української народної творчості показує позицію авторки до збереження української ідентичності та культури на сторінках своїх романів. Наприклад, «*Слухай, Олексин, Надя тут, як у Бога за пазухою! – звернулася до нього діловим голосом. – Та в нас проблема: чоловіки у меншості, й горюче закінчується. Пропадаємо! Ти ж у курсі: мертві бджоли не гудуть!* – клепала вона язиком», про вовка промовка «*А тут – про вовка помовка. Зателефонував Ковінччин шеф*», відспівали треті півні «*Уже давно відспівали треті півні, та додому не поспішав ніхто: у Соломії достатньо місця для ночівлі*» [3, с.126].

Отже, аналізований мовний матеріал доводить, що, первинність слова є дієвим чинником побудови лінгвоцентричної системи в художньому дискурсі Марії Ткачівської, що дає поштовх до розкриття стилістичного потенціалу ідіомовлення як першооснови українського інтелектуально-культурного простору на межі тисячоліть.

Список використаних джерел:

1. Деркачова О. С. Locus amoenus у творчості Марії Ткачівської (на матеріалі роману «Тримайся за повітря»). *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2019. № 3. С. 256-265.
2. Семак О. І. Жінка, закохана в життя (До 50-ліття МР Ткачівської) URL: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64?Nikr_2015_27_3.
3. Ткачівська М. Тримайся за повітря. URL: https://knigalib.com/avtor/marya_tkachvska/book1220012/chitat/?page=4#content

4. Хороб М. Стражденний голос перепілки. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2019. № 2(54). С.518-522.
5. Чабаненко В.А. Основи мовної експресії. Київ: Вища школа, 1984. 168 с.

КУЧЕРЯВА Оксана Анатоліївна

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ ІЗ СИНТАКСИСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У Концепції нової української школи зазначено, що сучасний випускник – це особистість, патріот та інноватор, «здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, учитися впродовж життя» [1, с. 6]. Особливу увагу школа повинна звернути на розвиток в учнів критичного мислення, креативності, вміння розв'язувати завдання, ефективно діяти в непередбачених ситуаціях. Як підкреслює Кен Робінсон: «Учні стають перед дедалі складнішими викликами, тому школи мусять допомогти їм розвинути унікальні здібності – творчо мислити і діяти» [2, с. 136-137]. Відповідно і сучасний учитель повинен бути активним, творчим, самостійним, володіти ефективними методиками й технологіями навчання та виховання, у т.ч. технологіями формування творчої особистості учня, стратегіями розвитку критичного мислення.

Одним із шляхів досягнення означеної ситуації є створення в університеті, на факультеті, у межах навчального курсу продуктивного середовища пізнання, основою якого є гармонійне поєднання педагогічного, психологічного, інформаційного та пізнавального компонентів.

Започаткована розвідка спрямована на розкриття педагогічного компоненту і має на меті – охарактеризувати та проілюструвати прийоми розвитку критичного мислення в студентів філологічного факультету.

Загальновідомо, що навчальна дисципліна «Сучасна українська мова» орієнтована на ґрунтовну лінгвістичну підготовку студентів, опанування ними літературними нормами, граматичною будовою мови тощо. Водночас практичні заняття повинні формувати в здобувачів уміння творчо працювати над поглибленням та вдосконаленням набутих знань, мислити гнучко, приймати нестандартні рішення, продуктивно використовувати різні види й джерела інформації, тому разом з тренувальними вправами студентам пропонувались завдання творчого характеру й такі, що містили прийоми розвитку критичного мислення, наприклад, асоціативний куц, кубування, діаграма Вена тощо. Проілюструємо названі стратегії.

Наприклад, *прийом «Кубування»* допомагає заглибитись у вивчення певної теми й проаналізувати отриману інформацію з різних сторін. Означену стратегію ми поєднували з тренувальними вправами. Спочатку студенти виконували завдання, спрямовані на закріплення знань про типи складних